การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย
Media Literacy of Thai Monk in the Northern Region of Thailand

อลิชา ตรีโรจนานนท์[1] Alicha Treerotchananon

Received: 26 March 2019, Revised: 13 May 2019, Accepted: 22 May 2019

บทคัดย่อ

พระสงฆ์เป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีบทบาทในการรับข้อมูลข่าวสารและสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้กับชาวพุทธในสังคมระหว่างการปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่ศาสนา การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นทักษะให้พระสงฆ์สามารถรับและสื่อสารข้อมูล เนื้อหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยนี้ได้ศึกษาถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ และสามเณรในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้วิธีเชิงปริมาณ การวิเคราะห์กำหนดกลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับบริบทของพระสงฆ์เป็นสี่กลุ่ม คือ ด้านอายุ ซึ่งรวมถึงอายุพรรษาของพระสงฆ์ สถานภาพความเป็นพระหรือสามเณร การศึกษาของพระสงฆ์ รูปแบบการเข้าถึงสื่อและลักษณะของการใช้สื่อของพระสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาทางโลกและความถี่ของการบริโภคสื่อจากอินเทอร์เน็ตเป็นตัวแปรสำคัญในการรู้เท่าทันสื่อ โดยพบว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางโลกมากมีการรู้เท่าทันสื่อสูง และพระสงฆ์ที่รับสื่อจากคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตมากมีการรู้เท่าทันสื่อสูง

---

[1]ผศ.อลิชา ตรีโรจนานนท์ อาจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Asst. Prof. Alicha Treerotchananon, Lecturer of Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University

คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University, 239, Huay Kaew Road, Muang District, Chiang Mai Thailand 50200

Corresponding Author E-mail: alicha.tree@gmail.com

คำสำคัญ การรู้เท่าทันสื่อ, พระสงฆ์และสามเณร, การศึกษาทางโลกของพระสงฆ์, รูปแบบการเข้าถึงสื่อ, ลักษณะของการใช้สื่อ, ความถี่ของการใช้สื่อ

Abstract

Buddhist monks are part of the Thai society as religious personnel, who have to acquire information from media and communicate the messages to people in their community through propagations. Media literacy, therefore, is an important issue for monks. In this study, the purpose is to study the media literacy of monks and novice in the Northern part of Thailand by examining its relationship between media literacy level and determinant factors on media literacy such as monks' age, level of secular education, level of Pali education, media exposure, and media usage. Results indicate that the level of secular education and the frequency monks and novices access to content via the internet are determinants factors on media literacy level. Buddhist monks who have a higher level of secular education and who access to media via the internet regularly have a higher level of media literacy.

Keywords Media Literacy, Buddhist and Novices, Secular Education of Monks, Media Exposure of Monks, Media Usage, Frequency of Media Usage

บทนำ

การรู้เท่าทันสื่อ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Media Literacy คือ ทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และผลิตสื่อได้ในหลายรูปแบบ (Potter, 2010; Şişman & Yurttaş, 2015) โดยมุ่งให้ผู้รับสื่อสามารถป้องกันตนเองจากการถูกจูงใจจากเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ สามารถใช้วิจารณญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อและสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม (Aczel, 2014; Akti & Gürol, 2012) การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นหนทาง

สร้างดุลยภาพในการรับสาร เพราะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากเนื้อหาในเชิงลบ โดยแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษา และการหล่อหลอมทางสังคม การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการดำรงชีวิตในสังคมข่าวสาร (Potter, 2010) ในหลายประเทศ ถือว่าการรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่จำเป็นในระดับเดียวกับทักษะด้านการคำนวณ และการใช้ภาษา ประเทศในทางยุโรปบางประเทศได้บรรจุเนื้อหาความรู้เท่าทันสื่อในหลักสูตรของการศึกษา เช่นเดียวกับทักษะด้านคณิตศาสตร์ ดนตรี ศิลปะ หรือเทคโนโลยี (Aarsand & Melander, 2016; Sourbati, 2009) การศึกษาวิจัยที่ผ่านมาได้แสดงว่า การรู้เท่าทันสื่อมีความเชื่อมโยงกับรูปแบบเชิงพฤติกรรมที่แสดงในบริบทต่างๆ ในสังคม (Akti & Gürol, 2012) และการศึกษาที่ผ่านมา ได้ทดสอบกระบวนการของการรู้เท่าทันสื่อของบุคคลที่มีสถานะต่างๆ เช่น Aarsand and Melander (2016) ที่ได้ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อกับเยาวชนอายุ 7-8 ปี หรือการศึกษาของ Perryman, Fernando, and Tripathy (2016) และ Suwana and Lily (2017) ที่ได้ศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อกับกลุ่มสตรี หรือ การศึกษาของ Harshman (2018) ที่ได้ศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อของครูและนักเรียน อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการวิจัยที่ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย ซึ่งถือเป็นสถาบันที่มีผลต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงถือเป็นงานวิจัยแรกที่ได้ศึกษาในประเด็นนี้

พระสงฆ์ไทยมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารในฐานะบุคลากรทางศาสนา ที่เป็นกลไกการเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคม ดำเนินบทบาทโดยการประกอบสร้างเนื้อหาและกระจายเนื้อหานั้นสู่สังคมผ่านช่องทางต่างๆ ตามโครงสร้างการสื่อสาร ที่ปรากฏตั้งแต่ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะการสนทนาธรรม บรรยายธรรม ไปจนถึงสื่อมวลชน เช่น การเป็นผู้ดำเนินรายการประเภทธรรมะ หรือแต่งหนังสือธรรมะ ตลอดจนเผยแพร่ข้อคิดเห็น คำแนะนำสู่ผู้ศรัทธา ส่งผลต่อการสร้างความรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดถึงการปลูกฝังความดีหรือแนวคิดเชิงคุณค่าที่สังคมรับรู้ร่วมกันในลักษณะการขัดเกลาทางสังคม (Rodloytuk, 2007) ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ยังมีสถานะเป็นผู้รับสื่อ เนื่องจากอยู่ภายใต้บริบททางสังคมเดียวกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ พระสงฆ์จึงมีลักษณะไม่แตกต่างจากฆราวาส คือ การเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ แต่โดยสถานภาพและวิธีการดำรงชีวิตตามสิกขาบทที่ระบุในพระวินัย ทำให้พระสงฆ์มีข้อจำกัดในการรับสื่อที่แตกต่างกับฆราวาส ในประเทศไทยซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยจำนวนศาสนิกชนที่มากกว่าศาสนาอื่นๆ ได้แก่ ร้อยละ 94

ของประชากรในประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) มีจำนวนนักบวช ได้แก่ พระสงฆ์รวม 290,015 รูป และสามเณรจำนวน 54,418 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557) ในเขตภาคเหนือนั้น มีพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตนี้จำนวน 27,394 รูป และสามเณรจำนวน 17,808 รูป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สามเณรในจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนสูงที่สุดในประเทศไทย ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์และสามเณรในเขตภาคเหนือนั้นมีความสำคัญมาก

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ชัดถึงบทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม และเห็นได้ชัดว่าพระสงฆ์เป็นผู้รับ วิเคราะห์ และใช้สื่อ เมื่อผนวกกับความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อที่ได้เป็นประเด็นที่สำคัญของทุกคนในสังคม ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่ต้องศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ เพื่อประเมินระดับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย รวมถึงศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ในด้านพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ รวมทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อที่เหมาะสมกับบริบทของพระสงฆ์ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ยังสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้ครอบคลุมถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ เพื่อเป็นการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในพระสงฆ์อย่างเหมาะสม เนื่องจากความสามารถในการรับรู้ข่าวสารที่ดีนั้น เป็นปัจจัยของความสำเร็จในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kulthida & Mega, 2017)

ในด้านวิชาการนั้น งานวิจัยนี้ถือเป็นงานวิจัยแรกที่ได้ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจากประชากรที่พบในการวิจัยอื่นที่ผ่านมา ในการศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ พระสงฆ์มีกระบวนการการศึกษาที่แตกต่างจากในทางโลก เช่น การศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้บ่มเพาะให้มีความรู้ในหลักธรรมต่างๆ ในระดับลึกซึ้งกว่าคนทั่วไปที่มีการศึกษาเฉพาะทางโลก ความแตกต่างอีกประการหนึ่งที่เห็นได้ชัด คือ การที่พระสงฆ์ยึดถือพระวินัยเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยวินัยของพระนั้น ระบุครอบคลุมรายละเอียดความเป็นอยู่ส่งผลต่อรูปแบบพฤติกรรมการแสดงออกของพระสงฆ์ให้แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป แต่อย่างไรก็ตาม พระก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องรับข่าวและสื่อสารแนวคิดทั้งของตน และสื่อสารหลักธรรมให้กับสังคมตามบทบาทหน้าที่แห่งบุคลากรของศาสนา ประเด็นของปัญหาวิจัยจึงมีคำถามว่า ความแตกต่างของรูปแบบการดำเนินชีวิตในมิติด้านต่างๆ ของพระกับฆราวาสนั้น จะมีผลต่อกระบวนการรับรู้ข่าวสารหรือไม่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากผู้มีสถานภาพเป็นพระสงฆ์ โดยนับรวมสามเณรในฐานะเหล่ากอแห่งสมณะ ในเขตภาคเหนือ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถามทั้งแบบปลายเปิดและปลายปิด การวิจัยครั้งนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 224 รูป พระสงฆ์มีลักษณะเหมาะสมในการทดสอบการรู้เท่าทันสื่อ เพราะความเป็นพระนั้น มีกฎเกณฑ์ที่กำกับการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน แตกต่างจากบุคคลอื่นที่เป็นฆราวาส การให้พระสงฆ์เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทดสอบจึงเป็นเหมือนการควบคุมความแตกต่างของการรู้เท่าทันสื่อที่อาจเกิดจากรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน

บทความนี้ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็นส่วนหลักดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการกล่าวถึงความสำคัญและที่มาของการวิจัยครั้งนี้ ส่วนที่สอง กล่าวถึงทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สาม อธิบายถึงข้อมูลและวิธีการศึกษาที่ใช้ในการวิจัย ส่วนที่สี่ แสดงผลที่ได้จากการศึกษา และส่วนที่ห้า เป็นการสรุปและอภิปรายในประเด็นสำคัญของผลที่ได้รับจากการวิจัยนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจการเปิดรับสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยประชากรศาสตร์และพฤติกรรมการรับสื่อกับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยในภาคเหนือ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy)

การรู้เท่าทันสื่อ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Media Literacy คือ ทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และผลิตสื่อได้ในหลายรูปแบบ (Potter, 2010; Şişman & Yurttaş, 2015) โดยมุ่งให้ผู้รับสื่อสามารถป้องกันตนเองจากการถูกจูงใจจากเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ สามารถใช้วิจารณญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อ และสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นหนทางสร้างดุลยภาพในการรับสารเพราะ

เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากเนื้อหาในเชิงลบ (Akti & Gürol, 2012) โดยแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาและการหล่อหลอมทางสังคม โดยแนวคิดเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อ” (media literacy) มีความหมายเดียวกับ “สื่อมวลชนศึกษา” (media education or media study) โดยนักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายแก่แนวคิดดังกล่าว ดังนี้

Potter (2010) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อว่า เป็นความเข้าใจลักษณะและรูปแบบของสื่อ รวมทั้งความสามารถในการอธิบายความหมายของสิ่งที่ผู้รับสารได้รับรู้จากสื่อ โดยผู้รับสามารถเข้าใจลักษณะ รูปแบบของสื่อ และสามารถอธิบายความหมายของข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาของสื่อได้จากฐานความรู้ที่แต่ละคนมี ซึ่งฐานความรู้นั้นต้องการเครื่องมือและวัตถุดิบในการสะสมเพิ่มพูน โดยเครื่องมือ คือ ทักษะความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ และวัตถุดิบ คือ ข้อมูลข่าวสารจากสื่อและจากโลกความจริง

Aczel (2014) ได้กล่าวถึงความหมายของการรู้เท่าทันสื่อไว้อย่างน่าสนใจว่า ความหมายที่เหมาะสมของคำว่า การรู้เท่าทันสื่อ ไม่ควรแคบหรือกว้างจนเกินไป การรู้เท่าทันสื่อ จึงไม่ได้เป็นการเฝ้าระวังสื่อที่อาจเป็นอันตรายและไม่ควรถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดอันตรายผ่านกระบวนการของสื่อ

สรุปได้ว่า “แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ” คือ แนวคิดที่สร้างเสริมความสามารถในการอ่านหรือประเมิน วิเคราะห์ข่าวสาร ข้อมูล ความคิดเห็น อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อแขนงต่างๆ ได้ และการรู้เท่าทันสื่อทำให้บุคคลมีความเข้าใจว่า สื่อมวลชนสร้างความจริงขึ้นมาได้อย่างไร เพื่อให้สามารถบริโภคข่าวสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถตัดสินใจเพื่อเลือกเชื่อหรือไม่เชื่อข่าวสารเหล่านั้นโดยผ่านการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่จำเป็นมากสำหรับทุกคนในยุคปัจจุบัน เพราะสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนเกือบทุกด้าน แทนที่สถาบันทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม (อาทิ ครอบครัว โรงเรียน วัด ชุมชน) ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับโลกซึ่งอยู่ไกลเกินกว่าประสบการณ์ตรงที่สามารถสัมผัสได้ ล้วนเป็นการรับรู้ผ่านสื่อทั้งสิ้น ดังนั้น ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้ผู้รับสารเกิดความเฉลียวฉลาดในการรับสื่อ เป็นนายของสื่อ สามารถแยกแยะความคิดเห็นและความเชื่อต่างๆ ที่สอดแทรกมากับเนื้อหาของสื่อได้ อีกทั้งสามารถจำแนกโลกแห่งความจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้อย่างชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่ต้องได้รับการพัฒนา

อย่างต่อเนื่อง เพราะรูปแบบและเนื้อหาของสาระสื่อมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การติดตามและรู้ทันข้อมูลข่าวสารจึงกลายเป็นปัจจัยของความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Kulthida & Mega, 2017)

ในสังคมไทย แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่ ในขณะที่กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นวิชาที่ผนวกเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยม บางประเทศเริ่มสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา โดยนักวิชาการได้นำแนวคิดเหล่านี้มาประมวลกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ได้รับความสนใจอย่างมากในระยะ 30 ปีมานี้ (Aarsand & Melander, 2016)

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ

ทฤษฎีที่อธิบายถึงปัจจัยที่สัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ คือ ทฤษฎีภาระของการตระหนักรู้ (cognitive load theory) และทฤษฎีศักยภาพ (capacity model) ของ Fisch (2000) ซึ่งอธิบายถึงปัจจัยการรับรู้สื่อของเด็กว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยเฉพาะตัวในการเรียนรู้และลักษณะเฉพาะของสื่อ (Sweller, 1988) สาระสำคัญของทฤษฎี คือ คำอธิบายว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการรับรู้สื่อ คือ การศึกษาของผู้รับสื่อซึ่งในงานวิจัยนี้ คือ เด็กที่ผู้วิจัยใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา (Fletcher-Flinn & Gravatt, 1995)

นอกจากการศึกษาแล้ว งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งยังได้ค้นพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการรับรู้ของสื่อ คือ ปัจจัยในด้านของอายุ (Flavell, Flavell, Green, & Korfmacher, 1990; Mares & Pan, 2013; Sweller, 1988) งานวิจัยพบว่าเด็กที่มีอายุน้อยจะมีความสามารถในการเรียนรู้จากคอมพิวเตอร์ได้ดี ในขณะที่ Mares, Sivakumar, and Stephenson (2015) พบว่า เด็กที่มีอายุมากกว่าจะรับสื่อและเรียนรู้จากสื่อโทรทัศน์ได้ดีกว่า งานวิจัยที่ผ่านมายังพบว่า เพศ ไม่มีผลใดต่อการเรียนรู้ผ่านสื่อ (Roblyer, Castine, & King, 1988) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาพบว่า องค์ประกอบทางครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสาร (Diergarten, Möckel, Nieding, & Ohler, 2017)

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลและวิธีการศึกษา

แหล่งข้อมูล

กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูล ความคิดเห็น และข้อมูลพฤติกรรม ในขั้นตอนการตอบแบบสอบถาม โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 224 ตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มเลือกแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น และใช้วิธีสืบต่อข้อมูล (snowball) จากพระภิกษุและสามเณรที่อยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนนี้ เป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือสามเณรที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จำนวนข้อมูลที่เก็บแบบสอบถามเป็นไปตามหลักการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณตามวิธีการที่เสนอโดย Zikmund et al. (2010) ซึ่งถือว่า กรณีที่ไม่ทราบประชากรที่แน่นอน เช่นในกรณีการศึกษานี้ที่มีพระภิกษุ สามเณร บรรพชาและลาสิกขาอยู่เป็นปกติ การคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็นไปดังนี้

$$n = \frac{P(1-P)(Z)^2}{e^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

P คือ โอกาสที่ผู้ตอบสอบถามที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย (ร้อยละ 50)

e คือ ค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (กำหนดร้อยละ 10)

Z คือ ค่า Standard Value ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งได้ค่าในการแจกแจงตามการกระจายแบบปกติเท่ากับ 1.96

$$n = \frac{0.5(1-0.5)(1.96)^2}{0.1^2} = 96.04$$

ได้จำนวนขั้นต่ำ 96 ตัวอย่าง แต่เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์จึงใช้จำนวนตัวอย่างที่สูงขึ้นเป็น 250 ราย และเมื่อคัดกรองข้อมูลโดยการตัดข้อมูลที่ไม่เป็นปกติทำให้ได้ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 224 ราย

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วน ได้นำผลการเก็บข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของคำถามอีกครั้ง โดยตัดข้อมูลที่มีค่าผิดปกติ (outlier) และตรวจสอบด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

และพบว่า ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือในระดับนัยสำคัญทางสถิติ 95% (ระดับนัยสำคัญ 5%) จึงถือได้ว่าคำถามที่ใช้ในแบบสอบถามนั้นมีความเหมาะสม

วิธีการวิจัย

การศึกษาได้ใช้วิธีในเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการประเมินการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณรในภาคเหนือของประเทศไทย วิเคราะห์ด้วยสมการถดถอย (regression analysis) ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (ordinary least square) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สนใจในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ ตัวแปรด้านพฤติกรรมหรือรูปแบบการใช้สื่อ และตัวแปรของการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร รายละเอียดของตัวแปรในการศึกษาอธิบายได้ดังนี้

ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เพื่อศึกษาถึงวัตถุประสงค์ทั้งสามดังที่กล่าวข้างต้น มีตัวแปรที่ต้องศึกษาและวัดดังต่อไปนี้

ประชากรศาสตร์ของพระภิกษุและสามเณร

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์จะได้ใช้เพื่อการจำแนกและเพื่อควบคุมการทดสอบในมิติต่างๆ ของการทดสอบ ซึ่งประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์ประกอบด้วย นิกาย ประเภทวัด อายุ อายุพรรษา ระดับของการศึกษาทางโลก ระดับของการศึกษาทางธรรม สมณศักดิ์ ตำแหน่งปกครอง

การเปิดรับสื่อของพระภิกษุและสามเณร

ข้อมูลในส่วนนี้จะใช้เพื่อการทดสอบว่า พระสงฆ์ที่แตกต่างกันตามประชากรศาสตร์มีระดับของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในระดับใด และสื่อประเภทใดที่พระสงฆ์สามารถเข้าถึง รวมทั้งความถี่ของการรับข้อมูลข่าวสาร การถือครองเครื่องมือสื่อสาร ฯลฯ

การรู้เท่าทันสื่อ

ข้อมูลการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ประเมินและผลิตสื่อ ข้อมูลการรู้เท่าทันสื่อจะถูกจำแนกเป็นกลุ่มตามระดับของการรู้เท่าทันสื่อ คือ ระดับที่ 1 การเข้าถึงสื่อระดับที่ 2 การเข้าใจในสื่อที่ได้รับ และระดับที่ 3 การเข้าร่วมในสื่อในฐานะผู้ประกอบสร้างเนื้อหาและส่งต่อเนื้อหา

แบบจำลองการทดสอบความสัมพันธ์ และการทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดข้างต้น ใช้วิธีการทางสถิติโดยสถิติที่ใช้มีสองกลุ่ม คือ กลุ่มสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ที่จะได้ใช้

เพื่อพรรณนาถึงข้อมูลของตัวแปรที่เก็บรวมรวมได้ เช่น สถิติเชิงพรรณนาของข้อมูลระดับการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุสงฆ์ สถิติกลุ่มที่สอง คือ สถิติที่ใช้เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรตามสมมติฐานทั้งสองข้างต้น โดยสถิติที่ใช้เป็นสถิติที่จะใช้เพื่ออนุมานผลจากตัวอย่างไปสู่ประชากร (inferential statistics) และเครื่องมือที่ใช้เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ คือ การถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) ซึ่งมีรูปแบบของสมการที่คาดว่าจะใช้ทดสอบดังนี้

การถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis)

การทดสอบโดยใช้สมการถดถอยเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ ได้แบ่งการทดสอบเป็น 4 แบบจำลองย่อยตามตัวแปรควบคุมที่ใช้ดังนี้

แบบจำลองที่ 1

$$\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = \alpha_0 + \alpha_1 \text{อายุ}_i + +\alpha_2 \text{อายุพรรษา}_i + \varepsilon_i$$

แบบจำลองที่ 2

$$\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = \alpha_0 + \alpha_1 \text{อายุ}_i + \alpha_2 \text{อายุพรรษา}_i + \alpha_3 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i$$

แบบจำลองที่ 3

$$\begin{aligned}\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = {} & \alpha_0 + \alpha_1 \text{อายุ}_i + \alpha_2 \text{อายุพรรษา}_i + \alpha_3 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i + \alpha_4 \text{โซเชียลมีเดีย}_i \\ & + \alpha_5 \text{ข่าว}_i + \alpha_6 \text{สารคดีหรือความรู้}_i + \alpha_7 \text{รายการบันเทิง}_i + \alpha_8 \text{โฆษณา}_i \\ & + \alpha_9 \text{ตัวแปรหุ่นช. ม. การใช้อินเทอร์เน็ต} + \alpha_{10} \text{ตัวแปรหุ่นช. ม. การชมทีวี}_i + \varepsilon_i\end{aligned}$$

แบบจำลองที่ 4

$$\begin{aligned}\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = {} & \alpha_0 + \alpha_1 \text{อายุ}_i + \alpha_2 \text{อายุพรรษา}_i + \alpha_3 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i \\ & + \alpha_4 \text{ตัวแปรหุ่นช. ม. การใช้อินเทอร์เน็ต} + \alpha_5 \text{ตัวแปรหุ่นช. ม. การชมทีวี}_i + \varepsilon_i\end{aligned}$$

คำอธิบายตัวแปรตาม

การรู้เท่าทันสื่อ$_i$ เป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์รูปที่ i

คำอธิบายตัวแปรอิสระ

อายุ$_i$ หมายถึง อายุของพระรูปที่ i

อายุพรรษา$_i$ หมายถึง อายุพรรษาของพระรูปที่ i

ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา$_i$ หมายถึง ตัวแปรที่เท่ากับ *1* เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป และเท่ากับ *0* เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีของพระรูปที่ i

โซเชียลมีเดีย$_i$ หมายถึง ระดับความสนใจการรับสื่อผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียของพระรูปที่ i

ข่าว$_i$ หมายถึง ความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทข่าวของพระรูปที่ i

สารคดีหรือความรู้$_i$ หมายถึง ความสนใจการรับข้อมูลจากรายการประเภทสารคดีของพระรูปที่ i

รายการบันเทิง$_i$ หมายถึง ความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทบันเทิงของพระรูปที่ i

โฆษณา$_i$ หมายถึง ความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทบันเทิงของพระรูปที่ i

ตัวแปรหุ่นชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ต$_i$ หมายถึง ตัวแปรที่เท่ากับ *1* เมื่อผู้ตอบใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตตั้งแต่ 3 ชั่วโมง ขึ้นไป และเท่ากับ 0เมื่อผู้ตอบใช้ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง

ตัวแปรหุ่นชั่วโมงการชมทีวี$_i$ หมายถึง ตัวแปรที่เท่ากับ *1* เมื่อผู้ตอบชมทีวีตั้งแต่ 5 ชั่วโมง ขึ้นไป และเท่ากับ *0* เมื่อผู้ตอบใช้ต่ำกว่า 5 ชั่วโมง

$\alpha_0 \ldots\ldots \alpha_{12}$ หมายถึง ค่าคงที่ที่จะได้จากการทดสอบสมการถดถอยแบบพหุคูณ

ε_i หมายถึง ค่าความผิดพลาดเชิงสุ่มที่ได้รับจากการทดสอบสมการถดถอย

การทดสอบข้างต้น สามารถแบ่งกลุ่มลักษณะของพระและสามเณรได้เป็น 4 กลุ่มตัวแปร คือ ด้านอายุ การศึกษา สถานภาพความเป็นพระหรือสามเณร การใช้สื่อ (ประเภทของสื่อที่พระและสามเณรใช้ในการรับสื่อ) และความเข้มข้นในการใช้สื่อ (จำนวนชั่วโมงในการใช้สื่อ) จากสมการการทดสอบที่กำหนดไว้นั้น กำหนดสมมติฐานได้ว่า อายุและอายุพรรษาที่มากขึ้นของพระภิกษุและสามเณร มีผลที่ทำให้มีการรู้เท่าทันสื่อได้มากขึ้น ในด้านการศึกษานั้น พระและสามเณรที่มีการศึกษามากขึ้น ทั้งในทางโลกและในทางธรรม ย่อมน่าจะมีผลในทางบวกต่อการรู้เท่าทันสื่อ ในทำนองเดียวกัน ประเภทของสื่อที่ใช้อาจมีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ และความเข้มข้นในการรับสื่อย่อมส่งผลในทางบวกต่อการรับรู้สื่อได้ (Mares, Sivakumar & Stephenson, 2015)

การพัฒนาสมมติฐานเพื่อทดสอบความสัมพันธ์

การวิจัยที่ผ่านมาได้พบว่า การรู้เท่าทันสื่อโดยทั่วไปนั้น สัมพันธ์กับลักษณะโครงสร้างเชิงประชากรศาสตร์ (เช่น เพศ อายุ การศึกษา ของประชากรทั่วไปที่เป็นฆราวาส) ในทำนองเดียวกัน สำหรับพระสงฆ์แล้ว การรู้เท่าทันสื่อจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ในมิติของพระ (อายุพรรษา ระดับการศึกษาทางธรรม หรือสมณศักดิ์) จึงกำหนดเป็นสมมติฐานได้ดังกล่าว จึงนำข้อมูลนั้นกำหนดเป็นสมมติฐานได้ดังนี้

H1A: กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์

H2A: กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับรูปแบบและพฤติกรรมการใช้สื่อ

ผลการวิจัย

สถิติเชิงพรรณา

ตารางที่ 1 ลักษณะของพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา

ประเภท	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	จำนวน	ไม่ตอบแบบสอบถาม
อายุ	23.57	20.00	15.00	64.00	9.83	223	1
อายุพรรษา	5.78	5.00	1.00	35.00	5.01	125	99

จากตารางพบว่า พระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามในประเด็นของอายุมีจำนวน 223 รูป (มีผู้ไม่ตอบแบบสอบถาม 1 รูป) เป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่มีอายุโดยเฉลี่ย 23.57 ปี โดยมีมัธยฐานอยู่ที่ 20 ปี ผู้ตอบที่อายุน้อยที่สุด คือ อายุ 15 ปี ตามข้อกำหนดของการศึกษา และผู้ตอบที่มีอายุมากที่สุด คือ 64 ปี ข้อมูลด้านอายุมีค่าของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 9.83

ในประเด็นด้านอายุพรรษานั้น พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถาม 125 รูป โดยมีผู้ไม่ตอบจำนวน 99 รูป เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของอายุพรรษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอายุพรรษา 5.78 พรรษา ค่ามัธยฐานของอายุพรรษา คือ 5 พรรษา อายุพรรษาน้อยที่สุด คือ 1 พรรษา และอายุพรรษามากที่สุดของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ 35 พรรษา ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ตอบ คือ 5.01

ตารางที่ 2 จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจังหวัดที่สังกัด

จังหวัดที่สังกัด	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ (สะสม)	ร้อยละ (สะสม)
เชียงราย	8	3.65	8	3.65
เชียงใหม่	137	62.56	145	66.21
พะเยา	1	0.46	146	66.57
แม่ฮ่องสอน	3	1.37	149	68.04
ลำปาง	60	27.40	209	95.43
ลำพูน	10	4.57	219	100.00

หมายเหตุ: มีผู้ไม่ตอบแบบสอบถามจำนวน 5 รูปในข้อนี้

ข้อมูลจากตารางที่ 2 แสดงถึงการกระจายของวัดที่เป็นสังกัดของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้กระจายการเก็บข้อมูลจากพระในเขตภาคเหนือ ผลการศึกษาจากตารางที่ 2 ระบุว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สังกัดวัดในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง และมีการกระจายไปในจังหวัดอื่นในภาคเหนือ

ตารางที่ 3 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลกที่ได้รับการจัดกลุ่มใหม่

ระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละความถี่สะสม
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	49	21.97	49	21.97
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	76	34.08	125	56.05
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	98	43.95	223	100.00

หมายเหตุ: ผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ 1 รูป

ตารางที่ 3 ได้แบ่งผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษาทางโลกได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า กลุ่มที่อยู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. และกลุ่มที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า กลุ่มปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีจำนวน 49 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.97 กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. มีจำนวน 76 รูป คิดเป็นร้อยละ 34.08 และกลุ่มที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า จำนวน 98 รูป คิดเป็นร้อยละ 43.95 ในการจัดกลุ่มการศึกษาตามระดับการศึกษาทางโลกจึงสรุปว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า และรองลงมาเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาทางโลกระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.

ตารางที่ 4 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน

สมาร์ทโฟน	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ (สะสม)	ร้อยละ(สะสม)
มี	72	32.14	72	32.14
ไม่มี	152	67.86	224	100.00

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสมาร์ทโฟนมีจำนวน 72 รูป หรือคิดเป็นร้อยละ 32.14 เปรียบเทียบกับผู้สอบถามที่ไม่มีสมาร์ทโฟนจำนวน 152 รูป หรือคิดเป็นร้อยละ 67.86 จากทั้งหมด 224 รูป

ตารางที่ 5 ความสนใจของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามประเภทของข่าวสารที่เปิดรับ

ประเภทของข่าวสาร	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	สูงสุด	ต่ำสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
เนื้อหาที่แชร์ต่อกันในโซเชียลมีเดีย	2.79	3.00	5.00	0.00	1.21
ข่าว	3.37	3.00	5.00	0.00	1.07
สารคดีหรือรายการความรู้	3.72	4.00	5.00	0.00	1.13
รายการบันเทิง	2.85	3.00	5.00	0.00	1.31
โฆษณา	2.23	2.00	5.00	0.00	1.23

ผลจากตารางที่ 5 แสดงว่า พระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามสนใจรายการประเภทสารคดี หรือรายการความรู้สูงสุดในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.72 ลำดับที่สองที่พระภิกษุ สามเณรสนใจรองลงมา คือ รายการประเภทข่าว ซึ่งผลจากตารางแสดงให้เห็นว่า พระภิกษุ สามเณรให้ความสำคัญในระดับมาก ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสนใจ คือ 3.37 และมีค่ามัธยฐานที่ 3.0 ส่วนรายการที่พระภิกษุสามเณรให้ความสนใจน้อยที่สุด คือ รายการประเภทโฆษณา ซึ่งมีค่าเฉลี่ยความสนใจที่ 2.23 เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่ารายการประเภทบันเทิงมีพระภิกษุ สามเณรให้ความสนใจระดับน้อย (คะแนนเฉลี่ย คือ 2.85) แต่รายการประเภทบันเทิงก็มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่สูงกว่ารายการประเภทอื่น (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 1.31) แสดงว่ากลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามมีความสนใจที่แตกต่างกันมากในข่าวสารประเภทนี้

ตารางที่ 6 ค่าทางสถิติของภาพรวมและรายละเอียดของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ต่ำสุด	สูงสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ภาพรวมการรู้เท่าทันสื่อ	3.60	3.65	0.00	4.65	0.60
ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรม	3.83	4.00	0.00	5.00	0.87
การเข้าถึง และการเข้าใจลักษณะ รูปแบบและที่มา	2.99	3.00	0.00	4.40	0.74
การเข้าใจความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา	3.48	3.55	0.00	4.82	0.68
การสร้างและการสื่อสารเนื้อหา	3.77	3.80	0.00	5.00	0.87

ภาพรวมของคะแนนการรู้เท่าทันสื่อนั้น แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับคะแนนในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยของคะแนนที่วัดในภาพรวมเท่ากับ 3.60 จากคะแนนเต็ม 5.00 เมื่อพิจารณาคะแนนตามประเด็นย่อยของความรู้เท่าสื่อ พบว่า ในประเด็นที่พระภิกษุ สามเณรมีค่าเฉลี่ยความรู้เท่าทันสื่อได้น้อย คือ การเข้าถึง และการเข้าใจลักษณะรูปแบบและที่มาของสื่อ โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.99 จากคะแนนเต็ม 5.00

การวิเคราะห์เพื่อประเมินความรู้ ความเข้าใจ และความเห็นที่มีต่อการใช้หลักธรรมของพระสงฆ์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ ได้วิเคราะห์จากข้อคำถามที่เกี่ยวข้องจำนวนทั้งหมด 26 ข้อ การวิเคราะห์ทั้ง 26 ข้อ ทำให้ทราบถึงความรู้ ความเข้าใจและความเห็นที่มีต่อการใช้หลักธรรมของพระสงฆ์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ ดังที่แสดงผลในตารางที่ 4.6 การวิเคราะห์ ได้แบ่งประเด็นย่อยเป็น 5 ประเด็น คือ 1) ประเด็นความเห็นที่มีต่อภาพรวมของการรับข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร 2) ประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรม 3) ประเด็นการเข้าถึงและเข้าใจลักษณะ รูปแบบและที่มา 4) ประเด็นการเข้าใจความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา และ 5) ประเด็นการสร้างและสื่อสารเนื้อหา ในแต่ละประเด็นย่อยมีข้อความเพื่อแสดงความรู้ ความเข้าใจและความเห็น ดังนี้ คือ

ประเด็นความเห็นที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ ครอบคลุมข้อคำถามเพื่อชี้วัดความคิดเห็นต่อการรับข่าวสารอย่างมีสติ การเชื่อมโยงโลกนิเทศเข้ากับมิติทางธรรม ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการบ่มเพาะสมาชิกในสังคมให้บริโภคข่าวสารด้วยสติและเชื่ออย่างมีเหตุผล

ประเด็นความคิดเห็นต่อการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร ประกอบด้วยข้อคำถามเพื่อชี้วัดการรับรู้ภูมิหลัง เจตนา และจุดยืนของผู้ผลิตสื่อ รวมถึงความคิดเห็นต่อภาวะอารมณ์ ความรู้สึกหลังการรับข่าวสาร

ประเด็นการเข้าถึงและเข้าใจลักษณะ รูปแบบและที่มา ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับความสามารถตีความสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสร้างความหมายผ่านสื่อ นัยทางธุรกิจการค้า การปลูกฝังทัศนคติ และการเปิดรับข้อมูลที่หลากหลาย

ประเด็นการเข้าใจความหมาย ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับการเลือกรับสื่อที่ดี มีคุณภาพ และมีประโยชน์ การประยุกต์เนื้อหาที่ได้รับจากสื่อไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล เชื้อชาติ ศาสนา การแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลาย และตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อ การคัดเลือกและประเมินค่าเนื้อหาที่รับผ่านแหล่งข้อมูลต่างๆ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

ประเด็นการสร้างและสื่อสารเนื้อหา ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรมที่บุคคลพึงมีต่อตนเอง ชุมชน และสังคม การแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับเพื่อนสมณะ /สามเณร ตามแนวทางปัญญาวุฒิธรรมเพื่อขยาย

ความเข้าใจในหลักธรรมและหลักการทางโลกที่ตัวพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือรับรู้รวมถึงการสังเคราะห์หรือประกอบสร้างสาร เปลี่ยนบทบาทตนเองเป็นผู้ส่งสารอย่างมีประสิทธิภาพบนฐานแห่งกุศลจิต แนะนำหลักธรรมแก่ญาติโยมผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งการพูดคุยและการเผยแพร่เนื้อหาผ่านช่องทางอื่น เช่น โซเชียลมีเดีย เพื่อการใช้ดุลพินิจก่อนปลงใจเชื่อ

การถดถอยเชิงพหุ

การทดสอบในส่วนนี้เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ โดยใช้การถดถอยเชิงพหุ (multiple regression) สมการการทดสอบเป็นไปตามแบบจำลองที่ 1 ถึง 4 ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 สมการถดถอยพหุคูณระหว่างการรู้เท่าทันสื่อและความรู้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ตัวแปร	แบบจำลองที่			
	1	2	3	4
จุดตัด	3.185*** (16.81)	3.618*** (17.01)	3.654*** (13.47)	3.435*** (19.61)
อายุ	-0.005 (-0.68)	-0.003 (-0.59)	-0.004 (-0.62)	-0.002 (-0.26)
อายุพรรษา	0.006 (0.44)	-0.002 (-0.09)	-0.004 (-0.32)	-0.003 (-0.24)
ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา		0.287** (2.45)	0.330** (2.72)	0.291** (1.78)
โซเชียลมีเดีย			-0.009 (-0.13)	
ข่าว			0.120* (1.68)	
สารคดี/ความรู้			-0.012 (-0.19)	

ตัวแปร	แบบจำลองที่			
รายการบันเทิง			-0.075 (-1.28)	
โฆษณา			0.048 (0.82)	
ตัวแปรหุ่น ชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ต				0.284** (2.60)
ตัวแปรหุ่น ชั่วโมงการรับชมโทรทัศน์				0.284 (0.46)
F-Stat	0.16	2.11	1.70**	2.77**
Adj-R^2	1.27	2.42	4.01	6.15

หมายเหตุ : *** คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01, ** คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ * คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1

ตารางที่ 7 เห็นได้ชัดเจนว่า ไม่ว่าจะใช้แบบจำลองใด จะพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของพระในเขตภาคเหนือ คือ ระดับการศึกษาในทางโลก และในทุกแบบจำลองจะพบว่า ทั้งอายุ และอายุพรรษาของพระในภาคเหนือไม่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ

ในแบบจำลองที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ทั้งอายุและอายุพรรษานั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ แบบจำลองที่ 2 ได้เพิ่มตัวแปรหุ่นที่เท่ากับ 1 เมื่อผู้ตอบแบบสอบถามมีการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป และเท่ากับ 0 เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่ออย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 5%

แบบจำลองที่ 3 ได้เพิ่มตัวแปรความสนใจการรับรู้ข่าวสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ จากโซเชียลมีเดีย รายการข่าว รายการสารคดีความรู้ รายการบันเทิง และรายการโฆษณา ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า การรู้เท่าทันสื่อสัมพันธ์กับความสนใจในการรับข้อมูลข่าวสารประเภทข่าวอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 10% จึงสะท้อนให้เห็นว่า ข่าวเป็นสื่อที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของพระมากที่สุดเมื่อเทียบกับสื่อประเภทต่างๆ

และแบบจำลองที่เป็นการวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อควบคุมความเข้มข้นของการบริโภคข่าวสารจากคอมพิวเตอร์และจากโทรทัศน์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ความถี่ของการรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางอินเทอร์เน็ต มีผลทางบวกต่อการรู้เท่าทันสื่ออย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 5% แต่ความถี่ของการรับชมโทรทัศน์นั้น ไม่ได้มีผลใดๆ ต่อการรู้เท่าทันสื่อ

การทดสอบมีค่า Adjusted R-square อยู่ในช่วง 1% - 6% ซึ่งหมายความว่าปัจจัยที่นำมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงของการรู้เท่าทันสื่อในการศึกษานี้สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของการรู้เท่าทันสื่อได้ค่อนข้างน้อย และอาจมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการศึกษานี้ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการใช้คาดการณ์การรู้เท่าทันสื่อ ค่า Adjusted R-Square น้อย จึงไม่มีผลต่อการทดสอบความสัมพันธ์

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้ ได้ดำเนินการทดสอบโดยใช้เครื่องมือทางสถิติ คือ การทดสอบสมการถดถอยดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ผ่านมา ผลการทดสอบสมมติฐานสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ	นัยสำคัญทางสถิติ
H1A	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ**ไม่มี**ความสัมพันธ์กับอายุของพระสงฆ์	
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ**ไม่มี**ความสัมพันธ์กับอายุพรรษาของพระสงฆ์	
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ**มี**ความสัมพันธ์กับการศึกษาของพระสงฆ์	5% Significant
H2A	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ**มี**ความสัมพันธ์กับประเภทของข่าวสารที่พระสงฆ์เปิดรับ	10% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ**มี**ความสัมพันธ์กับระดับการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์	5% Significant

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ระดับการศึกษาที่เกี่ยวข้องในทางโลก และเนื้อหาของสื่อที่เผยแพร่ในลักษณะหรือช่องทางของการนำเสนอข่าวโดยการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระในเขตภาคเหนือมีการรู้เท่าทันสื่อมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

ในสภาวะที่สังคมเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารเช่นทุกวันนี้ การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญเพราะเป็นทักษะในการทำให้ผู้รับสื่อสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางการรับสื่อ เป็นการปกป้องตนเองจากการถูกชักจูงโดยเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ สามารถใช้วิจารณญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อ และสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม (Aczel, 2014; Akti & Gürol, 2012) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อมีเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีงานวิจัยใดที่กล่าวถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร ทั้งที่พระสงฆ์เป็นกลุ่มผู้รับสารที่มีการรับสื่อ วิเคราะห์เนื้อหาจากสื่อ และทำการสื่อสารเนื้อหาให้กับสังคมในรูปแบบต่างๆ นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากบุคคลอื่นในแง่ของพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ซึ่งทำให้กลุ่มตัวอย่างนี้เป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่ดีในการควบคุมพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ปัญหาการทดสอบสมการถดถอยที่เกิดจากการละเลยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (omitted variables) จึงไม่เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผลที่ได้รับผิดไป

ผลจากการวิจัยได้พบว่า การศึกษาในทางโลกที่เพิ่มขึ้นทำให้การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณรในเขตภาคเหนือมากขึ้น ในงานวิจัยไม่พบว่า ตัวแปรกลุ่มอายุไม่ว่าจะเป็นอายุหรืออายุพรรษานั้น ไม่มีผลต่อการรับรู้เท่าทันสื่อ และไม่พบว่าพระสงฆ์และสามเณรมีความแตกต่างกันในการรู้เท่าทันสื่อ ข้อค้นพบสำคัญต่อมา คือ พระสงฆ์และสามเณรนั้น รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทข่าวมากกว่ารายการอื่น และพบว่า การใช้เวลาในการรับข่าวจากช่องทางอินเทอร์เน็ตที่มากขึ้น มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการรู้เท่าทันสื่อ

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษากับงานวิจัยอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน ผู้วิจัยพบงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ และได้พบปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการรู้เท่าทันสื่อ เช่น Kirkorian & Anderson (2009) ได้เสนอว่า ปัจจัยด้านเชาวน์ปัญญา (cognitive ability) ความรู้เดิมของเรื่องราวนั้น (prior knowledge

of content) รวมถึงโครงสร้างของเรื่องราว (story structure) มีอิทธิพลสำคัญในการรู้เท่าทันสื่อ หรืองานวิจัยของ Diergarten, Möckel, Nieding, and Ohler (2017) ที่ได้ศึกษา และพบว่าปัจจัยด้านอายุมีผลต่อการเรียนรู้ในประเด็นของข้อมูลข่าวสาร Akti & Gürol (2012) ได้พบอีกว่า สถาบันการศึกษาไม่ได้มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศ ก็ไม่ได้มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่า การศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีงานใดที่ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย งานวิจัยนี้สื่อให้เห็นว่า ถึงแม้พระสงฆ์จะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากฆราวาส การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสื่อในช่องทางต่างๆ ยังเป็นสิ่งจำเป็น ประเด็นสำคัญที่พบเมื่อเทียบกับงานวิจัยอื่น คือ ปัจจัยด้านอายุ ซึ่งสะท้อนประสบการณ์ชีวิตทางโลกและอายุพรรษา อันเป็นตัวบ่งชี้ประสบการณ์ชีวิตในบริบทนักบวชนั้น ไม่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ แต่การศึกษาทางโลก ได้แก่ การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนแบบฆราวาส เป็นปัจจัยที่สร้างความแตกต่างของการรู้เท่าทันสื่อ จึงสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ คือ ภูมิหลังทางการศึกษาทางโลก (secular education) เนื่องด้วย สื่อในความหมายของการรู้เท่าทันสื่อเป็นเรื่อง “ทางโลก” อันมาจากการประกอบสร้างของสังคม ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าการศึกษาทางโลกเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ

งานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจพฤติกรรมการใช้สื่อเพื่อรับข้อมูลข่าวสาร และเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องในการออกแบบกระบวนการส่งเสริมให้พระสงฆ์ในเขตภาคเหนือให้มีการรู้เท่าทันสื่อ โดยอาจเชื่อมโยงกับการศึกษาเกี่ยวกับ “โลกนิเทศ” เพื่อพระสงฆ์ จะทำให้การรับสื่อ การวิเคราะห์เนื้อหา และการประกอบสร้างสื่อเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

การสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ เป็นภาวการณ์รู้เท่าทันสื่อในเวลาและสภาพบริบทปัจจุบัน ข้อมูลผลวิจัยมาจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกเจาะจงตามสถานภาพการถือเพศบรรพชิต การใช้ข้อมูลเพื่ออ้างอิง ควรพิจารณาความเหมาะสมสอดคล้องของการเป็นตัวแทนที่มีบริบทสอดคล้อง หรือมีบริบทใกล้เคียงกัน

ผู้ใช้ผลวิจัยอาจนำไปปรับใช้เพื่อออกแบบกระบวนวิธีส่งเสริมการรู้ทันสื่อแก่กลุ่มพระสงฆ์ หรือสามเณรได้ตามความเหมาะสม เช่น ผลวิจัยที่แสดงชัดว่าพระสงฆ์รับสื่อผ่านช่องทางที่เป็นดิจิทัล หรือออนไลน์ ดังนั้น การสร้างเนื้อหาเพื่อสื่อสารกับกลุ่มพระสงฆ์ ควรพิจารณาออกแบบให้สอดคล้องกับความนิยมในช่องทางการรับสื่อด้วย

ควรพิจารณาส่งเสริมพระสงฆ์ในฐานะแกนนำการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้มีศักยภาพสูงในการเป็นสื่อบุคคล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้สนใจอาจทำการสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ โดยทำการศึกษาเป็นช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบกับบริบทการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา

อาจขยายการสำรวจให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น เช่น ศึกษาในภูมิภาคอื่นของประเทศ และอาจทำการเปรียบเทียบผลเพื่อหาความแตกต่างรายภูมิภาค พร้อมทั้งสามารถเห็นภาพรวมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2558). *จำนวนพระภิกษุ–สามเณรทั่วประเทศ ประจำปี 2557*. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2558, จาก http://www.onab.go.th/

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ.2554*. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก http://www.nso.go.th/

ภาษาอังกฤษ

Aarsand, P., & Melander, H. (2016). Appropriation through guided participation: Media literacy in children's everyday lives. *Discourse, Context & Media, 12,* 20-31. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.dcm.2016.03.002

Aczel, P. (2014). Reconceptualizing (new) media literacy. *Perspectives of Innovations, Economics & Business, 14*(1), 47-53. doi:10.15208/pieb.2014.06

Akti, S., & Gürol, A. (2012). Determining the relationship between media literacy and social skills. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 64,* 238-243. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.028

Diergarten, A. K., Möckel, T., Nieding, G., & Ohler, P. (2017). The impact of media literacy on children's learning from films and hypermedia. *Journal of Applied Developmental Psychology, 48,* 33-41. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.appdev.2016.11.007

Flavell, J. H., Flavell, E. R., Green, F. L., & Korfmacher, J. E. (1990). Do young children think of television images as pictures or real objects?. *Journal of Broadcasting and Electronic Media, 34*(4), 399-419. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1080/08838159009386752

Fletcher-Flinn, C. M., & Gravatt, B. (1995). The efficacy of computer assisted instruction (CAI): A meta-analysis. *Journal of Educational Computing Research, 12*(3), 219-241. Retrieved from https://doi.org/10.2190/51D4-F6L3-JQHU-9M31

Harshman, J. (2018). Developing global citizenship through critical media literacy in the social studies. *The Journal of Social Studies Research, 42*(2), 107-117. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.jssr.2017.05.001

Kirkorian Heather, L., & Anderson Daniel, R. (2009). Learning from education media. *The Handbook of Children, Media, and Development,* 188-213. doi:10.1002/9781444302752.ch9

Kulthida, T., & Mega, S. (2017). The current state and influential factors in the development of digital literacy in Thailand's higher education. *Information and Learning Science, 118,* 235-251. doi:10.1108/ILS-11-2016-0076

Mares, M.-L., & Pan, Z. (2013). Effects of Sesame Street: A meta-analysis of children's learning in 15 countries. *Journal of Applied Developmental Psychology, 34*(3), 140-151. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.appdev.2013.01.001

Mares, M.-L., Sivakumar, G., & Stephenson, L. (2015). From meta to micro: Examining the effectiveness of educational TV. *American Behavioral Scientist advance online publication. 59*(14), 1822-1846. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1177/0002764215596555

Perryman, A. A., Fernando, G. D., & Tripathy, A. (2016). Do gender differences persist? An examination of gender diversity on firm per formance, risk, and executive compensation. *Journal of Business Research, 69*(2), 579-586. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.05.013

Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54(4), 675-696.* Retrieved from http://dx.doi.org/10.1080/08838151.2011.521462

Roblyer, M. D., Castine, W. H., & King, F. J. (1988). *Assessing the impact of computer-based instruction: A review of recent research.* New York: Haworth Press.

Rodloytuk, P. (2007). Buddhist participatory communication for rural development. *The Journal of International Communication, 13*(1), 119-136. doi:10.1080/13216597.2007.9674710

Suwana, F., & Lily. (2017). Empowering Indonesian women through building digital media literacy. *Kasetsart Journal of Social Sciences, 38*(3), 212-217. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.kjss.2016.10.004

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. *Cognitive Science, 12*(2), 257-285. Retrieved from https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4

Şişman, B., & Yurttaş, Ö. U. (February 12, 2015). An empirical study on media literacy from the viewpoint of media. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 174,* 798-804. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.662

Zikmund, W. G. (2010). *Business research methods.* Mason, OH: South-Western Cengage Learning.